

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Г.С. СКОВОРОДИ**

Зозуля Катерина Володимирівна

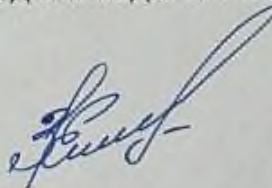
УДК 37.018.4:793.3 (09) "1950/2000"

**ОРГАНІЗАЦІЯ НАВЧАННЯ ХОРЕОГРАФІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО
ШКІЛЬНОГО ВІКУ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2020

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С. Сковороди, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, професор
Якушко Наталія Михайлівна,
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди,
проректор з навчально-наукової роботи.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
Савченко Наталія Сергіївна,
Центральноукраїнський державний педагогічний
університет імені Володимира Винниченка
(м. Кропивницький),
професор кафедри педагогіки та менеджменту
освіти;

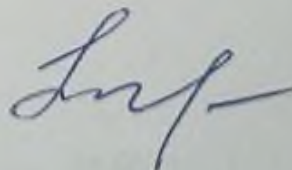
кандидат педагогічних наук, доцент
Корнієнко Тетяна Миколаївна,
Центр професійного розвитку педагогічних
працівників Кролевецької міської ради, директор

Захист відбудеться «27» листопада 2020 р. о 12³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.053.04 у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Алчевських, 29, ауд. 216, м. Харків, 61002.

Із дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди за адресою: вул. Валентинівська, 2, ауд. 215-В, м. Харків, 61168.

Автореферат розісланий «24» жовтня 2020 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Л. П. Ткаченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. В умовах демократизації суспільних відносин, змін, що відбуваються в соціально-економічній галузі, культурі та освіті України, особливої значущості набувають питання естетичного виховання підростаючого покоління, зростає потреба у високоінтелектуальних творчих особистостях, здатних самостійно долати труднощі, що виникають, приймати нестандартні рішення й утілювати їх у життя.

Успішній реалізації окреслених завдань сприяє організація навчання дітей хореографії, яка допомагає як емоційному, так і фізичному розвитку особистості, покращенню її загального стану здоров'я, запобіганню стресам та негативним емоціям, формуванню естетичного смаку, вихованню цілеспрямованості, упевненості, лідерських якостей. Найбільш сприятливим періодом для цього є молодший шкільний вік. Саме в цьому віці формується особистість, відбувається її орієнтація на розвиток духовності, самореалізації, самовираження, формуються світовідчуття, необхідні в подальшому житті, власні мистецькі смаки, вміння самостійно виражати ідеї, досвід та почуття за допомогою мистецтва.

Особливого значення для гармонійного розвитку молодшого школяра, задоволення його потреб у творчій реалізації та самореалізації в суспільстві засобами хореографії набувають позашкільні заклади, про що йдеться в Концепції позашкільної освіти і виховання (1996), Концепції «Нова українська школа» (2016), Законах України «Про освіту» (2017), «Про позашкільну освіту» (2017) тощо.

Реалізація чинних положень ґрунтується на широкому використанні національних надбань. Найбільш цінною у зазначеній площині є друга половина ХХ століття – час розбудови початкової освіти в УРСР та Україні, активного розвитку змісту, форм та методів навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах.

Проведений аналіз науково-педагогічних джерел засвідчив, що порушена проблема мала певне висвітлення в науковому просторі. Так, психологічні аспекти організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку вивчали К. Абульханова-Славська, Б. Асаф'єв, Л. Божович, Л. Занков, А. Запорожець, В. Зіньківський, Л. Коган, А. Леонтєв, О. Мазуркевич, С. Раппопорт, С. Рубінштейн, Л. Столович, В. Теплов та інші. Теорію і практику хореографічного мистецтва та особливості художнього виховання дітей аналізували Н. Александрова, Н. Базарова, А. Борзов, Л. Блок, А. Ваганова, М. Волконський, В. Грінер, Е. Далькроз, Є. Коновалова, М. Румер та інші.

Питання естетичного виховання школярів та залучення їх до танцювального мистецтва досліджували видатні педагоги минулого (В. Верховинець, А. Макаренко, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький) та сучасності (М. Боголюбська, С. Букатін, Є. Васильєва, Ю. Григорович, О. Конорова, І. Моїсєєва, Ю. Плахта, Т. Пуртова, М. Фокіна, Б. Шаврова та інші).

У вітчизняній літературі також накопичено певний обсяг знань із питань історії танцю, балету, хореографії (Ю. Бахрушин, М. Гваттеріні, Р. Герасемчук, Т. Гузун, А. Гуменюк, Л. Косаковська, В. Красовська, С. Легка, Т. Павлюк, А. Підлипська, М. Погребняк, Ю. Станішевський, С. Худеков, П. Чуприна, О. Шабаліна та інші). Професійною підготовкою педагога-хореографа займалися О. Абдуліна, А. Алексюк,

Л. Андрощук, Т. Благова, В. Нікітін, О. Пархоменко, Т. Сердюк, О. Таранцева, Л. Цветкова, О. Шамрова, М. Юр'єва та інші.

Питанням розвитку позашкільних навчальних закладів і особливостям організації навчання та виховання в них присвячені дослідження О. Биковської, В. Вербицького, О. Грошовенко, О. Ковбасенка, Т. Корнієнко, Т. Крекотиної, В. Литовченка, О. Мамешіної, І. Можарівської, В. Обозного, Н. Перепелиці, Г. Пустовіта, Н. Савченко, А. Свасьєвої, Н. Сінькевич Т. Сущенко, Л. Тихенко, Т. Цвірової та інших.

Проте на сьогодні відсутнє історико-педагогічне дослідження, в якому б цілісно було представлено узагальнення теоретичних ідей і досвіду організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України другої половини ХХ століття.

Актуальність обраної проблеми посилюється необхідністю розв'язання суперечностей між: об'єктивною потребою суспільства у формуванні ключових компетентностей молодших школярів відповідно до положень «Нової української школи» і недостатнім рівнем сформованості такої компетентності, як «обізнаність та самовираження у сфері культури»; посиленням ролі закладів позашкільної освіти у державі щодо організації навчання хореографії молодших школярів та браком їхнього належного науково-методичного забезпечення; накопиченим цінним досвідом щодо організації зазначеної діяльності з дітьми молодшого шкільного віку та відсутністю неупередженого його узагальнення з метою творчого використання сучасними позашкільними закладами.

Отже, актуальність, теоретична та практична значущість окресленої проблеми, її недостатня розробленість у науковому просторі, а також необхідність подолання виявлених суперечностей зумовили вибір теми дослідження: **«Організація навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку у позашкільних закладах України (друга половина ХХ століття)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація є складником комплексної програми науково-дослідної роботи кафедр історії педагогіки і порівняльної педагогіки («Підготовка викладацьких кадрів для середньої та вищої школи в науково-педагогічній спадщині вітчизняних і зарубіжних педагогів, діячів освіти і культури ХІХ – початку ХХІ століття») (державний реєстраційний номер 0111U006445)) та початкової і професійної освіти («Сучасні освітньо-виховні технології в підготовці учителя») (державний реєстраційний номер 0111U008876)) Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

Тему дослідження затверджено вченою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (протокол № 15 від 25.10.2013 р.).

Мета дослідження полягає в систематизації теоретичних положень та узагальненні досвіду організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України другої половини ХХ століття для творчого використання здобутків минулого в сучасних закладах позашкільної освіти.

Відповідно до мети визначено такі **завдання** роботи:

1. Розкрити історіографію та окреслити термінологічне поле досліджуваної проблеми.
2. Схарактеризувати витоки проблеми організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах.

3. Науково обґрунтувати етапи розвитку проблеми організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в період другої половини ХХ століття.

4. Узагальнити досвід організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в Україні в досліджуваній період та окреслити перспективи його подальшого використання в діяльності сучасних закладів позашкільної освіти.

Об'єкт дослідження – організація позашкільної освіти в Україні в другій половині ХХ століття.

Предмет дослідження – теорія й практика організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України досліджуваного періоду.

Для вирішення поставлених завдань на різних етапах наукового пошуку використано комплекс **методів дослідження**:

- *загальнонаукові*: (аналіз, синтез, систематизація, зіставлення, узагальнення, порівняння) з метою з'ясування історіографії проблеми, яка вивчається; визначення термінологічного поля дисертації; зіставлення і порівняння поглядів науковців та педагогів-практиків на мету, завдання, зміст, принципи, форми, методи організації навчання хореографії молодших школярів у позашкільних установах;

- *історичні*: історико-структурний, історико-генезисний, історико-діахронний, ретро-праксиметричний та критеріально-комплексний, що забезпечили розробку структури дослідження; дали змогу розкрити витoki проблеми організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах; забезпечили обґрунтування етапів розвитку зазначеної проблеми в період другої половини ХХ століття відповідно до встановлених критеріїв; дали можливість узагальнити досвід організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в Україні в досліджуваній період;

- *прогностичний* – для визначення перспектив використання педагогічно цінних ідей і досвіду організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в Україні досліджуваного періоду в діяльності сучасних закладів позашкільної освіти.

Джерельну базу дослідження становлять:

- *законодавчі та нормативні документи* органів державної влади, які регулювали діяльність позашкільних закладів в Україні у досліджуваній період: постанови та розпорядження Ради Міністрів СРСР з питань народної освіти в УРСР (1950-1990 рр.), накази Міністерства народної освіти України (1990-1999 рр.), накази, розпорядження МОН України та Міністерства культури і мистецтв України, плани та звіти про діяльність позашкільних установ України, положення про музичні та хореографічні гуртки в початкових школах, інструктивні листи тощо;

- *джерельно-документальні матеріали* фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВ України) (ф. 2 «Кабінет Міністрів України, м. Харків, Київ»; ф. 166 «Народний комісаріат освіти УСРР, Народний комісаріат освіти УРСР. Міністерство освіти УРСР»); Державного архіву Харківської області (ДАХО) (ф. Р-4683 «Відділи народної освіти виконавчих комітетів районних рад депутатів трудящих м. Харків», ф. Р-4686 «Відділ народної освіти виконавчих комітетів районних рад депутатів трудящих м. Харків», ф. Р-4695 «Обласний відділ народної освіти виконавчого комітету Харківської обласної ради депутатів трудящих», ф. Р-4726 «Відділ культури та культурно-освітньої роботи виконкомів місцевих рад депутатів трудящих Харківської області», ф. Р-4785

«Управління культури Харківського облвиконкому», ф. Р-4953 «Відділи культури та культурно-освітньої роботи виконкомів місцевих рад депутатів трудящих Харківської області», ф. Р-5407 «Відділи культури та культурно-освітньої роботи виконкомів місцевих рад депутатів трудящих Харківської області», ф. Р-5783 «Лозівський районний Будинок культури»).

- *історико-педагогічна література* фондів Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського (м. Київ), Державної науково-педагогічної бібліотеки України (м. Київ), Харківської державної наукової бібліотеки ім. В. Г. Короленка, Центральної наукової бібліотеки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. Сухомлинського, дисертації, автореферати та монографії з питань діяльності позашкільних закладів України та організації навчання хореографії учнів початкової школи;

- *матеріали періодичних видань* досліджуваного періоду: «Радянська освіта», «Радянська школа», «Нова педагогічна думка», «Офіційний вісник України», «Культура і життя», «Шлях освіти», «Рідна школа», «Педагогіка і психологія», «Початкова школа», «Советская педагогика», «Педагогическая мысль», «Народное образование», «Педагогическое образование», «Музично-театральне мистецтво» та інші.

Хронологічні межі дослідження охоплюють період другої половини ХХ століття.

Нижня межа дослідження (1946 р.) пов'язана з прийняттям Центральним комітетом КП(б)У спеціальної Постанови «Про заходи поліпшення позашкільної роботи з дітьми» (1946 р.), порушенням питань щодо активного розвитку позакласної та позашкільної роботи на засіданні Колегії Міністерства освіти УРСР (1946 р.), відкриттям першого факультету з підготовки спеціалістів-хореографів (1946 р.), що сприяло активізації діяльності позашкільних закладів взагалі та розробці теорії і вдосконаленню практики щодо організації навчання хореографії молодших школярів зокрема.

Верхня хронологічна межа дослідження (2000 р.) обґрунтовується прийняттям спеціального Закону «Про позашкільну освіту» (2000 р.), затвердженням Кабінетом Міністрів України Програми «Реформи заради добробуту» (2000 р.), чітким визначенням закладів для навчання хореографії, що спонукало до перегляду організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України.

Наукова новизна й теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що *вперше*:

- здійснено цілісний історико-педагогічний аналіз проблеми організації навчання дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України в конкретний історичний період;
- розкрито історіографію досліджуваної проблеми;
- науково обґрунтовано етапи розвитку проблеми організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України в період другої половини ХХ століття (*I етап (1946-1965)* – етап розробки теорії та вдосконалення практики організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах УРСР; *II етап (1966-1990)* – етап прогресивних нововведень у

теорію і практику навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах УРСР; *III етап (1991-2000)* – етап збагачення принципів, форм та методів організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України);

- визначено перспективи подальшого використання зазначеного педагогічно цінного досвіду України досліджуваного періоду в діяльності сучасних закладів позашкільної освіти (методик викладання молодшим школярам класичного та народного танців у позашкільних закладах; вимог щодо культури виконання хореографічних композицій чоловічих та жіночих рухів; хореографічних умінь та навичок, якими повинна володіти дитина молодшого шкільного віку; змісту діяльності хореографічного гуртка в позашкільних закладах; особливостей проведення з дітьми молодшого шкільного віку занять із ритміки, музичних ігор, ритмічних вправ, вправ із предметами, танців у позашкільних закладах та ін.).

Поглиблено уявлення про суспільно-історичну, соціально-економічну й організаційно-педагогічну зумовленість навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах України досліджуваного періоду; про форми й методи зазначеного навчання (гурткова, групова, індивідуальна та колективна форми роботи, організація оглядів та конкурсів дитячої художньої творчості, вистави, фестивалі, виконання творчих завдань, образно-ігрові вправи, заняття-постановки, заняття-презентації, інтегровані заняття, танцювальні вечори, ритмічні вправи та деякі інші) у другій половині ХХ століття.

Подальшого розвитку набули положення щодо витоків проблеми організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в Україні досліджуваного періоду.

Уточнено суть базових понять дослідження, а саме: «позашкільна освіта», «система позашкільної освіти», «позашкільний заклад», «організація», «хореографія», «організація навчання хореографії».

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані в процесі наукового пошуку положення й висновки можуть слугувати підґрунтям для подальших історико-педагогічних розвідок і сприяти підвищенню ефективності діяльності сучасних закладів позашкільної освіти для дітей молодшого шкільного віку.

Отримані в процесі наукового пошуку теоретичні положення, фактичний матеріал *апробовано* автором у позанавчальній діяльності студентів 1-го курсу факультету початкового навчання ХНПУ імені Г.С. Сковороди шляхом залучення їх до роботи гуртка «Актуальні питання навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку».

Результати роботи *впроваджено* в освітній процес Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (довідка № 01/10-1005 від 10.12.2019 р.) Херсонського державного університету (довідка № 0330/16-10 від 29.11.2019).

Матеріали дослідження *можуть бути використані* в процесі викладання дисциплін мистецького циклу в закладах вищої педагогічної освіти: «Історія хореографічного мистецтва», «Методика роботи з дитячим хореографічним колективом», «Теоретико-методологічні основи хореографії», «Теорія та методика викладання хореографії», «Методика викладання мистецьких дисциплін (Хореографія)» для здобувачів вищої освіти бакалаврського і магістерського рівнів; у

процесі підготовки курсових і магістерських робіт, розробки дисциплін за вибором, написання підручників, навчальних посібників, іншої навчально-методичної літератури, проведення педагогічної практики, а також у діяльності сучасних позашкільних закладів для дітей молодшого шкільного віку.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові результати дослідження оприлюднено на наукових конференціях, тренінгах і семінарах різних рівнів: *міжнародних* – «Проблеми та перспективи розвитку педагогічних і психологічних наук» (Київ, 2013), «Тенденції розвитку педагогіки та психології в XXI столітті». (Одеса, 2013), «Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні» (Львів, 2014), «Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор» (Ялта, 2014), «Актуальні питання застосування на практиці досягнень сучасної педагогіки та психології» (Харків, 2015), «Академічна доброчесність: виклики сучасності» (Харків, 2019), «Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень» (Київ, 2020), «Модернізація освітнього середовища: проблеми та перспективи» (Умань, 2020); *всеукраїнських* – «Методика формування ситуаційних завдань» (Умань, 2017), «Особливості створення освітнього середовища для формування творчої особистості молодшого школяра» (Умань, 2017), «Психодидактичні засади реалізації концепції «Нова українська школа»» (Умань, 2018); *регіональних* – науково-практична конференція молодих учених Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди» (Харків, 2013).

Основні положення й висновки дисертації обговорювались і дістали позитивну оцінку на засіданні кафедри історії педагогіки і порівняльної педагогіки та кафедри початкової і професійної освіти Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди (2013 – 2020 рр.).

Публікації. Основні результати дослідження відображено в 18 одноосібних публікаціях, із них 7 статей опубліковано в наукових фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних періодичних виданнях, 9 тез доповідей у збірниках матеріалів наукових конференцій.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (332 найменувань, із них 37 – архівні справи). Дисертацію доповнено 5 рисунками, 11 таблицями, 4 додатками, розміщеними на 31 сторінці. Загальний обсяг дисертації складає 226 сторінок, із них основного тексту – 162 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність проблеми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету і завдання; окреслено методи та представлено джерельну базу дисертації; її хронологічні межі; розкрито наукову новизну, теоретичне й практичне значення отриманих результатів; надано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження.

У першому розділі «**Організація навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України як науково-педагогічна проблема**» на підставі вивчення та узагальнення вітчизняних науково-педагогічних джерел, а також дисертаційних праць розкрито історіографію досліджуваної проблеми;

окреслено її термінологічне поле; з'ясовано зміст, форми та методи організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України на сучасному етапі; схарактеризовано витoki проблеми, яка вивчається.

Історіографічний пошук засвідчив, що в науковій та історико-педагогічній літературі накопичено певний обсяг знань із питань організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України другої половини ХХ століття. Установлено, що в дореволюційній історіографії досліджувана проблема фактично не розроблялась. Лише наукові розвідки С. Худекова були присвячені вивченню питань історії танцю.

Виявлено, що в радянській історіографії теоретична розробка досліджуваної проблеми здійснювалась за такими напрямками: у контексті аналізу еволюції хореографічного мистецтва в Україні (Ю. Бахрушин, Л. Блок, В. Верховинець, А. Гуменюк, В. Красовська, М. Фокін); у ракурсі вивчення методики організації хореографічної роботи в школі та позашкільних закладах, з'ясування її специфіки та змісту (Л. Бондаренко, О. Конорова, І. Мітіна, А. Щербо); у площині визначення змісту, форм та методів діяльності танцювального гуртка, дитячих хореографічних колективів (І. Антипова, Г. Березова, А. Згурський, Т. Ткаченко).

З'ясовано, що в пострадянській історіографії інтерес українських дослідників (В. Захаров, Л. Абизова, М. Браїловська, О. Буксинова, Д. Шарикова, О. Биковська, В. Берека, О. Мелентьєв, Т. Крєкотина, Н. Перепелиця, Г. Пустовіт, Т. Сущенко, Н. Савченко, Т. Корнієнко, А. Тараканова та ін.) до питань організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України значно зріс. Характерною ознакою праць названих авторів є висвітлення наукових досягнень зарубіжних та вітчизняних авторів у галузі хореографії, аналіз особливостей змісту, форм та методів професійної підготовки педагога-хореографа, визначення специфіки естетичного виховання молодших школярів засобами танцювального мистецтва, хореографії та ритміки, з'ясування особливостей функціонування системи позашкільної освіти України для визначення перспектив творчого використання набутого досвіду на сучасному етапі реформування позашкільної освіти.

Проведений історіографічний пошук засвідчив, що, незважаючи на широкий і різноплановий спектр досліджуваних питань, у сучасному науковому просторі відсутні роботи, у яких була б представлена цілісна характеристика проблеми організації навчання хореографії дітей молодшого дошкільного віку в позашкільних закладах України в другій половині ХХ століття, що й зумовило науковий пошук у цьому напрямі.

На підставі аналізу нормативних документів, довідкової літератури та праць науковців визначено суть базових понять дослідження – «позашкільна освіта», «система позашкільної освіти», «позашкільний заклад», «організація», «хореографія», «організація навчання хореографії». Зокрема, спираючись на Закон України «Про позашкільну освіту» (2000), можна констатувати, що «позашкільна освіта» – сукупність знань, умінь та навичок, що отримують учні в позашкільних навчальних закладах у вільний від навчання час. Під поняттям «система позашкільної освіти» відповідно до предмета дослідження та згідно зі ст. 38 Закону України «Про освіту» (2017) розуміємо освітню підсистему, що включає гуртки, секції, клуби, культурно-освітні, спортивно-оздоровчі, науково-пошукові об'єднання на базі закладів загальної

середньої освіти, початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади (музичні, художні, хореографічні та ін.), палаци, будинки тощо. Словник-довідник за редакцією В. Старости поняття «*позашкільні заклади*» тлумачить як організації та установи, що займаються питаннями всебічного гармонійного розвитку школярів відповідно до їхніх пізнавальних інтересів та творчих нахилів.

У довідковій літературі наголошено, що термін «хореографія» (походить від грецьких слів *χορεία* – танець, хоровод та *γραφή* – писати) дослівно перекладається як «мистецтво запису танцю балетмейстером». Узагальнення поглядів науковців (А. Мудрик, В. Овчарова, Л. Григорова) дає підстави стверджувати, що в широкому значенні поняття «організація» передбачає упорядкування в систему. Усе вище зазначене дозволило схарактеризувати ключове поняття дослідження – «*організація навчання хореографії*» – як спеціально організований процес, під час якого відбувається передача інформації, показ та виконання танцювальних рухів за допомогою особливої системи умовних позначень.

У процесі наукового пошуку встановлено, що хореографічне мистецтво існує з найдавніших часів. Зокрема, мисливські, культові, релігійні та трудові традиції, що були започатковані у Стародавній Греції, Китаї, Індії, Єгипті та інших країнах, часто пов'язувались із танцювальними виставами. Особливо високо цінували танець філософи та поети Стародавньої Греції. Так, Плутарх стверджував, що танець є «красномовною поезією», Гомер вважав танець «бездоганим з усіх занять», Сократ високо цінував танець за його ритмічність, стрункість рухів, музичну досконалість. Узагалі, стародавні греки розглядали танець як гімнастику, засіб для оздоровлення тіла, мімічне мистецтво і вважали, що навчання дітей танцям необхідне для їхнього гармонійного розвитку і є одним із основних предметів.

Подальшого вивчення окреслені питання зазнали в період Середньовіччя. Танці стають невід'ємною складовою лицарських турнірів, з'являються «професійні танцюристи», яких у Франції називали «жонглерами», в Німеччині – «шпильманами», на Русі – скоморохами.

Подальший активний розвиток проблема, яка вивчається, отримала в епоху Відродження. Саме в цей період уміння танцювати стає необхідною вимогою для вихованої й освіченої людини. Певний внесок у становлення питань організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку зробив відомий представник епохи Відродження – Вікторіно да Фельтре (1378-1446), який у Флоренції відкрив «Будинок радості» (1424 р.), де учні займалися їздою верхи, боротьбою, різноманітними іграми і танцями. Відомий італійський балетмейстер епохи Відродження – Гульєльмо Ебрео де Пезаро (1420 – 1484) – підготував і оприлюднив «Трактат про мистецтво танцю» (1463). У кінці XV століття при монарших дворах з'являються хореографи – учителі танців. До їхніх обов'язків належала постановка святкових видовищ і навчання танцям хлопців та дівчат.

Проведене дослідження свідчить, що становленню питань організації навчання хореографії молодших школярів сприяло і відкриття в Мілані (1554) першої професійної школи танців, а початком професійної танцювальної освіти в Західній Європі вважається 1661 рік – час, коли Людовик XIV відкрив Академію танцю в Парижі.

Мистецтво хореографії, як стверджують фахівці, почало інтенсивно формуватися у ХУІІ – ХУІІІ ст. Саме в цей період і було започатковано термін «хореографія». На початку ХІХ ст. у Західній Європі вже існувала система академічного танцю, яку запропонував відомий італійський хореограф і педагог К. Блазіс (1797 – 1878). У першій половині ХХ ст. у таких європейських країнах, як Велика Британія, Італія, Німеччина, Франція, Швейцарія, набула популярності ідея ритмічного виховання дітей молодшого шкільного віку, починають з'являтися перші школи сучасного танцю.

Як свідчать науково-педагогічні джерела, ідея організації навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах України була пов'язана з: розвитком танцювальної культури за часів Київської Русі (Х – ХІІІ ст.); діяльністю скоморохів, які утримувалися при дворі й брали участь у всіх урочистостях; відкриттям придворного (ХУІІ ст.) та публічного (1702) театрів; активним розвитком жіночої освіти; заснуванням інституту шляхетних дівчат (1764); прийняттям «Положення про початкові училища» (1864); становленням хореографічної школи в Харкові (поч. ХХ ст.); створенням Департаменту дошкільної та позашкільної освіти (1917); визнанням науковцями та громадськими діячами (Х. Алчевська, М. Грушевський, С. Русова) позашкільної освіти вагомим ланкою виховання особистості (1917); відкриттям перших центрів позашкільної творчої діяльності для учнів початкових класів – клубів, майданчиків, секцій, майстерень тощо (1918); прийняттям «Кодексу законів про народну освіту в УРСР» (1922); відкриттям школи українського народного танцю (20-ті рр. ХХ ст.); появою перших гуртків із позашкільної освіти (30-ті рр. ХХ ст.); започаткуванням системи навчальних хореографічних закладів (20-30-ті рр. ХХ ст.); відкриттям у Полтаві (1934) та Харкові (1935) палаців піонерів і жовтенят; започаткуванням майже в усіх обласних центрах України палаців та будинків піонерів і жовтенят, де почали свою діяльність танцювальні гуртки та ансамблі для дітей молодшого шкільного віку (40-і рр. ХХ ст.).

У другому розділі – **«Етапи розвитку проблеми організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України (друга половина ХХ ст.)»** – на основі аналізу науково-педагогічних джерел, архівних даних, нормативно-правової бази науково обґрунтовано етапи розвитку проблеми організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України в другій половині ХХ століття; узагальнено досвід організації зазначеного навчання в досліджуваній період на кожному із визначених етапів; окреслено перспективи подальшого впровадження педагогічно цінних ідей і досвіду навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах досліджуваного періоду в діяльність сучасних закладів позашкільної освіти.

Ураховуючи зміни суспільно-політичних та економічних чинників, прийняття нормативних документів, що регламентували діяльність позашкільних закладів для дітей молодшого шкільного віку та організацію навчання хореографії в них, погляди науково-педагогічної громадськості на мету, завдання, суб'єкти, зміст, принципи, форми, методи та підготовку педагогічних кадрів до організації навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах, досвід діяльності зазначених закладів, науково обґрунтовано три етапи розвитку проблеми організації навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах України другої половини ХХ ст.: *1 етап (1946-1965)* – етап розробки теорії та вдосконалення практики організації навчання

хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах УРСР; *II етап (1966-1990)* – етап прогресивних нововведень у теорію і практику навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах УРСР; *III етап (1991-2000)* – етап збагачення принципів, форм та методів організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України.

З'ясовано, що на першому етапі розробці теорії та вдосконаленню практики щодо навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах сприяли: процеси відновлення економіки УРСР; проведення спеціального засідання Колегії Міністерства освіти (1946 р.), присвяченого питанням розвитку позакласної та позашкільної роботи; прийняття урядових нормативних документів, а саме: постанов «Про заходи поліпшення позашкільної роботи з дітьми» (1946 р.), «Про впорядкування мережі, затвердження типових штатів і встановлення посадових окладів працівникам позашкільних закладів міністерств освіти союзних республік» (1952 р.); наказів «Про стан і заходи поліпшення роботи дитячих позашкільних установ Міністерства освіти УРСР» (1953 р.) та «Про затвердження форм первинного обліку гурткової, масової і методичної роботи в позашкільних установах та інструкції до введення цих форм» (1954 р.); положень «Про позашкільні установи Міністерства освіти УРСР» (1954 р.), «Про роботу хореографічних гуртків (бального та сценічного танцю) у початкових, восьмирічних і середніх школах УРСР» (1963 р.) та деяких інших.

Як свідчить проведене дослідження, до позашкільних закладів, які організовували навчання хореографії молодших школярів, на першому етапі (1946 – 1965 рр.) належали: будинки художнього виховання, палаци та будинки піонерів, піонерські клуби та різноманітні гуртки в загальноосвітніх школах УРСР, хореографічна школа. Найбільш поширеними серед позашкільних закладів були гуртки естетичного спрямування (72 % від загальної кількості), з яких хореографічних – 22%.

До провідних суб'єктів, котрі займалися навчанням хореографії молодших школярів, на визначеному етапі можна віднести методистів художнього виховання дітей, педагогів-вихователів, культурно-освітніх працівників.

Проведене дослідження свідчить, що на окресленому етапі (1946 – 1965 рр.) вже були визначені: загальна мета (створення сприятливих умов для всебічного розвитку дитячої особистості, здійснення її естетичного виховання та фізичного розвитку); завдання навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах (естетично-художнє виховання дітей молодшого шкільного віку; ознайомлення їх із кращими творами мистецтва; розвиток у молодших школярів знань, творчих здібностей, нахилів та самостійності; виховання в дітей молодшого шкільного віку суспільної активності, високих моральних та трудових якостей, свідомого ставлення до громадянського обов'язку та деякі ін.); принципи діяльності зазначених закладів та організації навчання хореографії учнів початкової школи в них (зміцнення зв'язків позашкільних закладів зі школою, громадськістю, батьками; наочності; єдності вимог з боку вчителів, батьків та вихователів; добровільності тощо).

Виявлено, що розробці теорії та вдосконаленню практики організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку у позашкільних закладах на досліджуваному етапі сприяли наукові здобутки О. Конорової (зміст підготовки кадрів мистецького спрямування, методи навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку); В. Сухомлинського (естетичне виховання молодших школярів засобами

естетичного мистецтва; зміст позашкільної діяльності учнів початкової школи); Л. Бондаренко, А. Гусакова (зміст та особливості проведення занять із хореографії з дітьми різних вікових груп взагалі та молодшого шкільного віку зокрема); І. Антипової, А. Ткаченко (специфіка діяльності танцювального гуртка для молодших школярів у школі та клубі).

Вивчення та узагальнення архівних матеріалів (планів і звітів діяльності танцювального гуртка для дітей молодшого шкільного віку «Подільчани», хореографічної студії (керівник – В. Волинська) (м. Полтава), танцювальних ансамблів «Ятрань» (м. Кіровоград) та «Щасливе дитинство» (м. Харків) й ін.) дозволяє стверджувати, що на досліджуваному етапі було вдосконалено практику організації навчання хореографії молодших школярів. Насамперед було розширено форми та методи зазначеного навчання. До таких форм та методів, крім уже відомих (гурткова робота та діяльність різноманітних ансамблів), належали: групова та колективна форма роботи, проведення зустрічей учнів початкової школи з діячами мистецтва, організація оглядів та конкурсів художньої творчості молодших школярів, проведення свят, метод показу, прикладу, вправ, застосування ігрових прийомів навчання учнів початкової школи тощо.

З'ясовано, що на першому етапі (1946-1965 рр.) фахівців для закладів культури взагалі та позашкільних установ зокрема готували переважно училища. Але вже з початку 60-х років ХХ ст. почали відкриватися факультети мистецтв і культури та музично-хореографічні відділення при ЗВО.

Однак аналіз архівних матеріалів з означеної проблеми дає підставу звернути увагу і на недоліки, які заважали ефективній розробці теорії та вдосконаленню практики організації навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах УРСР, а саме: брак педагогічних кадрів, відсутність єдиних планів і програм із навчання хореографії, недостатня кількість закладів позашкільної освіти.

Дослідженням з'ясовано передумови, що детермінували розвиток *другого етапу* – етапу прогресивних нововведень у теорію і практику навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах УРСР (1966 – 1990 рр.). Це: законодавче оформлення державної політики щодо навчання хореографії учнів, фінансового та кадрового забезпечення позашкільних закладів, зокрема: затвердження «Положення про платні музичні та хореографічні гуртки в початкових, восьмирічних і середніх загальноосвітніх школах» (1966 р.); прийняття Постанови «Про заходи подальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи» (1966 р.); реалізація Наказу «Про проведення республіканської конференції з питань діяльності організаторів позакласної та позашкільної роботи з учнями» (1968 р.); прийняття Постанови «Про затвердження кваліфікаційних характеристик посад керівних і педагогічних працівників дитячих дошкільних і позашкільних установ» (1977 р.), затвердження «Положення про обласний, міський, районний Будинок (Палац) піонерів і школярів» (1988 р.) та ін.

Прогресивним нововведенням у теорію і практику навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах на другому етапі (1966 – 1990 рр.) сприяли: прийняття «Програми позашкільних установ та загальноосвітніх шкіл: художні гуртки» (1981 р.), розробка авторських навчальних програм з хореографії (1982 р.), підготовка фахівцями методичних рекомендацій з предмета «Бальний танець

у школі та позашкільній установі» (1984 р.), «Програми роботи ансамблю пісні та танцю в позашкільних закладах» (1984 р.) та «Програми занять хореографією в гуртках продовженого дня загальноосвітніх шкіл» (1984 р.), праці педагогів, методистів та мистецтвознавців.

Зазначені фахівці визначили особливості організації хореографічної роботи з молодшими школярами, проаналізували психофізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку, надали методичні поради щодо організації та проведення занять із учнями початкових класів (Г. Березова); схарактеризували роботу гуртка бального танцю в школі та визначили роль хореографічного мистецтва в естетичному вихованні дітей молодшого шкільного віку (А. Тараканова); розробили методику навчання бальних танців дітей різного віку та молодших школярів, зокрема, подали огляд сучасних та бальних танців, запропонували схеми, малюнки та музичний матеріал до них (Ю. Громов, А. Згурський); підготували методичні поради щодо хореографічної роботи з учнями початкових класів у школі та позашкільних закладах, представили розробки окремих занять, описали вправи класичного тренажу, а також запропонували композиції з українського та російського народних танців (Л. Бондаренко); визначили найбільш дієві методи навчання дітей молодшого шкільного віку класичному танцю в позашкільних закладах (А. Ваганова).

Установлено, що на окресленому етапі до традиційних суб'єктів, які займалися організацією навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах, додалися організатори позашкільної та позакласної роботи (1966 р.) і професійно підготовлені вчителі хореографії.

На досліджуваному етапі, як і на попередньому, до провідних позашкільних закладів для молодших школярів, які займалися навчанням хореографії, належали будинки художнього виховання, палаци і будинки піонерів, хореографічні школи. Серед нових типів позашкільних закладів, де навчали учнів хореографії, варто назвати – хореографічні студії та школи мистецтв.

З'ясовано, що на визначеному етапі, на відміну від попереднього, було уточнено *мету* навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах (надання учням початкових класів необхідних знань і практичних навичок із хореографії, розвиток у них танцювальних здібностей та художнього смаку) й сформульовано нові *завдання* (розвиток у дитини молодшого шкільного віку почуття любові до танцювального мистецтва своєї країни та поваги до танцювальної культури інших народів; навчання її виразно виконувати танці; розширення художніх інтересів молодшого школяра, формування в нього здібності повноцінно сприймати художні витвори танцювального мистецтва та правильно оцінювати танці з естетичної точки зору; виховання у молодшого школяра культури поведінки в суспільстві; надання дітям молодшого шкільного віку загальних відомостей про мистецтво хореографії, його специфіку та особливості; вирішення завдань ідейно-політичного, морального та естетичного виховання учнів початкової школи разом із школою, піонерською та комсомольською організаціями; прищеплення молодшим школярам любові до світу прекрасного в мистецтві й культурі та ін.).

Проведений аналіз діяльності позашкільних закладів, які займалися навчанням хореографії молодших школярів (хореографічна студія «Сонечко» (м. Житомир), танцювальний ансамбль «Джерельця Карпат» (м. Ужгород), клуб естетичного

виховання учнів початкових класів (м. Одеса), хореографічний ансамбль «Пролісок» (м. Красноград), ансамбль танцю «Калинонька» (м. Миколаїв), танцювальний колектив «Ракурс» (м. Кривий Ріг) та ін.), свідчить про те, що на етапі, який вивчається (1966 – 1990 рр.), було запропоновано нові форми та методи навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку. Це: розповідь, зразок, демонстрація, метод бесіди, робота в самодіяльних об'єднаннях та дитячих клубах (вихідного дня та за інтересами). На відміну від попереднього етапу, в діяльності зазначених закладів починає широко використовуватись індивідуальна форма навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку.

Установлено, що на другому етапі (1966-1990 рр.), на відміну від попереднього, при ЗВО почали активно відкриватись хореографічні кафедри та продовжували функціонувати факультети, на яких можна було здобути спеціальну хореографічну освіту.

До недоліків діяльності позашкільних закладів для дітей молодшого шкільного віку, які займалися навчанням хореографії, на окресленому етапі віднесено: залежність змісту роботи закладів від ідеології комуністичного виховання; недостатнє фінансове, кадрове та ресурсне забезпечення зазначених закладів.

Визначено передумови, що сприяли *розвитку третього етапу* – етапу збагачення принципів, форм та методів організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України (1991 – 2000 рр.). До зазначених передумов належали: національно-культурне відродження України, становлення її державної політики, проголошення Акту незалежності України (1991 р.), прийняття Програми розвитку народної освіти Української РСР на період (1991 – 1995 рр.) (1991 р.), підписання Наказу «Про підвищення кваліфікації кадрів позашкільних закладів України у 1992 році» (1991 р.), затвердження положення «Про перейменування республіканських позашкільних закладів» (1991 р.); прийняття Постанов «Про збереження мережі позашкільних закладів освіти» (1996 р.), «Про організацію гурткової роботи у позашкільних закладах освіти» (1997 р.); розробка нової Концепції позашкільної освіти та виховання (1996 р.).

Проведене дослідження свідчить, що на окресленому етапі, на відміну від попереднього, в Україні була створена розгалужена мережа позашкільних закладів для дітей молодшого шкільного віку (центри, палаци, будинки, клуби художньої творчості дітей, юнацтва та молоді, художньо-естетичної творчості учнівської молоді, дитячої та юнацької творчості, естетичного виховання), були започатковані нові види позашкільних закладів, які здійснювали навчання хореографії молодших школярів – початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади (школи естетичного виховання: музичні, художні, хореографічні, театральні, хорові, мистецтв та інші).

Виявлено, що збагаченню принципів, форм та методів організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України на досліджуваному етапі сприяли праці українських науковців, які запропонували програму проведення занять із хореографії для молодших школярів, котрі навчалися в ліцеях мистецтв, хореографічних школах та позашкільних закладах (Л. Карамушка, Н. Максимова, А. Тараканова, Л. Цветкова), уклали методичні рекомендації щодо особливостей викладання народно-сценічного танцю учням початкової школи

(А. Бондаренко, В. Камін), розробили комплекс тренувальних вправ партерного, класичного та народного характеру, а також вправи, що допомагали виправити дефекти фігури дітям молодшого шкільного віку (В. Арабська, Т. Баришнікова В. Годовський, Л. Павлова), визначили принципи та найбільш дієві форми і методи організації навчання молодших школярів у позашкільних закладах (О. Биковська, В. Вербицький, І. Єрмаков, Г. Ковганич, Г. Пустовіт, Т. Сущенко), схарактеризували зміст хореографічної підготовки вчителя до організації роботи з молодшими школярами в системі закладів вищої педагогічної освіти (Т. Благова, Ю. Тараненко) та ін.

На етапі, який вивчається, було розширено загальну *мету* організації навчання дітей молодшого шкільного віку хореографії в позашкільних закладах (виховання художніх інтересів, морально-естетичних ідеалів, культури здоров'я молодших школярів відповідно до їхніх вікових та індивідуальних особливостей, формування та розкриття творчих, розумових здібностей кожної дитини, створення сприятливих умов для розвитку її особистого потенціалу) та конкретизовано *завдання* зазначеного навчання (ознайомлення дітей молодшого шкільного віку з різними видами танцювального мистецтва (народним, історично-побутовим, бальним, класичним, сучасним); формування навичок виконання хореографічних рухів, які відповідають віковим особливостям та індивідуальним можливостям молодших школярів; сприяння розвитку в учнів початкової школи вміння вільно володіти своїм тілом і користуватися необхідними засобами рухової виразності (добирати до рухів відповідні пози, жести, міміку); розвиток у молодших школярів уміння емоційно переживати ігрову ситуацію в танці, знаходити індивідуальну пластику для розкриття музично-рухового образу; залучення дітей молодшого шкільного віку до національної народної творчості, ознайомлення їх із композиційними різновидами українського танцю (хоровод, гопак, козачок, гуцулка); виховування в учнів початкової школи інтересу до танцювальної діяльності та ін.).

Установлено, що на окресленому етапі (1991 – 2000 рр.) свого розширення набули і принципами організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах – тісного зв'язку теорії з практикою; поваги до особистості; науковості; систематичності та послідовності; партнерства і взаємної довіри; індивідуально-особистісного підходу; відповідності змісту навчального матеріалу віковим особливостям молодших школярів; наступності; варіативності форм, методів та технологій навчання тощо.

На підставі вивчення досвіду діяльності позашкільних установ, які займалися навчанням хореографії дітей молодшого шкільного віку (дитяча хореографічна студія «Щасливе дитинство», хореографічна студія українського танцю «Барвіночок» (м. Київ), школа народного танцю «Серпанок» (м. Львів) та ін.), з'ясовано, що свого збагачення також набули форми та методи організації зазначеного навчання. Крім традиційних *форм та методів*, які широко використовувалися на попередніх етапах, на третьому етапі (1991 – 2000 рр.) отримали поширення такі: урок (індивідуальний та груповий), вистави, конкурси, фестивалі, концерти, шоу-групи, робота з літературою і відеоматеріалом, виконання творчих завдань, відкриті заняття, образно-ігрові вправи, заняття-постановки, заняття-презентації, інтегровані заняття, танцювальні вечори та деякі інші.

Як свідчить проведене дослідження, третій етап (1991-2000 рр.) був пов'язаний із початком професійної хореографічної підготовки вчителів у системі ЗВО педагогічного спрямування.

До *недоліків* організації навчання молодших школярів хореографії у позашкільних закладах на досліджуваному етапі віднесено такі: недооцінка гурткової форми діяльності; введення платних послуг за навчання в закладах позашкільної освіти; скорочення кількості дітей, залучених до позашкільних закладів.

У роботі окреслено перспективи подальшого використання цінних ідей і набутого досвіду із розв'язання визначеної проблеми в сучасних позашкільних закладах: урахування методики навчання молодших школярів класичному та народному танцям; забезпечення вимог щодо культури виконання хореографічних композицій чоловічих та жіночих рухів дітьми молодшого шкільного віку; урахування змісту діяльності хореографічного гуртка; використання досвіду організації занять із ритміки, музичних ігор, ритмічних вправ, вправ із предметами, танців із молодшими школярами; впровадження авторських та модифікованих (адаптованих) програм, розрахованих на різні типи хореографічних колективів для дітей молодшого шкільного віку; більш глибока реалізація принципів навчання хореографії молодших школярів; забезпечення тісної співпраці сім'ї та позашкільної установи щодо організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку тощо.

Узагальнення результатів науково-педагогічного пошуку, аналіз джерельної бази дають підстави дійти таких **висновків**:

1. У дисертації відповідно до мети й завдань дослідження розкрито історіографію проблеми організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України (друга половина ХХ століття). Установлено, що означена проблема в історичній ретроспективі не була предметом наукового вивчення, що й зумовило науковий пошук у цьому напрямі.

У дослідженні поняття «організація навчання хореографії» розуміємо як спеціально організований процес, котрий має свою мету, завдання, зміст, принципи, форми і методи діяльності і під час якого відбувається передача інформації, показ та виконання танцювальних рухів за допомогою особливої системи умовних позначень.

2. З'ясовано, що становленню питань організації навчання хореографії дітей у світовій педагогічній думці сприяло: існування мисливських, культових, релігійних та трудових традицій у Стародавній Греції, Китаї, Індії; висока оцінка танцю філософами та поетами Стародавньої Греції; проведення лицарських турнірів у період Середньовіччя; діяльність і праці педагогів та балетмейстерів епохи Відродження; поява хореографів – учителів танців; відкриття в Мілані першої професійної школи танців та Академії танцю в Парижі; уведення терміна «хореографія»; існування системи академічного танцю в Західній Європі; поява перших шкіл сучасного танцю тощо.

Установлено, що проблема організації навчання дітей хореографії в Україні була пов'язана із: розвитком танцювальної культури за часів Київської Русі; заснуванням інституту шляхетних дівчат (1764); прийняттям «Положення про початкові училища» (1864); становленням хореографічної школи у Харкові (поч. ХХ ст.); створенням Департаменту дошкільної та позашкільної освіти (1917); визнанням науковцями та громадськими діячами позашкільної освіти вагомим ланкою виховання особистості (1917); відкриттям перших центрів позашкільної творчої діяльності для учнів

початкових класів – клубів, майданчиків, секцій, майстерень тощо (1918); започаткуванням майже в усіх обласних центрах України палаців та будинків піонерів і жовтенят (40-і рр. ХХ ст.) та ін.

3. Ідентифіковано три етапи розвитку проблеми організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в другій половині ХХ століття на основі таких критеріїв: зміни суспільно-політичних та економічних чинників, прийняття нормативних документів, що регламентували діяльність позашкільних закладів для дітей молодшого шкільного віку та організацію навчання хореографії в них, погляди науково-педагогічної громадськості на мету, завдання, суб'єкти, зміст, принципи, форми, методи та підготовку педагогічних кадрів до організації навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах, досвід діяльності зазначених закладів.

З'ясовано, що на першому етапі – етапі розробки теорії та вдосконалення практики організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах УРСР (1946 – 1965 рр.) – були: чітко визначені позашкільні заклади (будинки художнього виховання, палаци і будинки піонерів, хореографічні школи) та педагогічні працівники, які організовували навчання хореографії молодших школярів; сформульовані загальна мета та завдання навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах; окреслені принципи діяльності зазначених закладів та організації навчання хореографії учнів у них; започатковані педагогічно цінні форми та методи організації навчання хореографії молодших школярів; відкриті факультети мистецтв і культури та музично-хореографічні відділення при ЗВО.

Установлено, що другий етап – етап прогресивних нововведень у теорію і практику навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах УРСР (1966 – 1990 рр.) – характеризувався: розробкою авторських навчальних програм із хореографії для молодших школярів; теоретичними напрацюваннями педагогів, методистів та мистецтвознавців у галузі навчання хореографії учнів початкової школи; введенням посади організатора позашкільної та позакласної роботи; розширенням мережі позашкільних закладів (хореографічні студії та школи мистецтв); уточненням мети та визначенням нових завдань навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах; використанням нових форм та методів педагогічного впливу на дітей; активним відкриттям при ЗВО хореографічних кафедр.

У дисертації з'ясовано, що третій етап – етап збагачення принципів, форм та методів організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України (1991 – 2000 рр.) – супроводжувався: створенням розгалуженої мережі позашкільних закладів для дітей; започаткуванням нових видів позашкільних закладів, які займалися питаннями організації навчання хореографії молодших школярів (початкові спеціалізовані мистецькі навчальні заклади); розширенням мети організації навчання дітей молодшого шкільного віку хореографії в позашкільних закладах та конкретизацією завдань зазначеного навчання; збагаченням принципів, форм і методів організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах; започаткуванням професійної хореографічної підготовки вчителів у системі ЗВО педагогічного спрямування.

4. Проведене дослідження свідчить, що друга половина ХХ століття характеризувалась використанням таких педагогічно цінних форм та методів організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних

зкладах, як: гурткова, групова, індивідуальна та колективна форма роботи, організація різноманітних ансамблів, проведення зустрічей із діячами мистецтва, організація оглядів та конкурсів дитячої художньої творчості, проведення свят, застосування ігрових прийомів навчання, робота в самодіяльних об'єднаннях та дитячих клубах (вихідного дня і за інтересами), урок (індивідуальний та груповий), перегляди навчальних робіт, вистави, фестивалі, виконання творчих завдань, відкриті заняття, образно-ігрові вправи, заняття-постановки, заняття-презентації, інтегровані заняття, танцювальні вечори, музичні ігри, ритмічні вправи, вправи з предметами та деякі інші.

У роботі наведено низку заходів щодо організації навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах, які потребують свого подальшого використання в сучасній позашкільній освіті: методики викладання класичного та народного танців учням початкової школи; вимоги щодо культури виконання хореографічних композицій чоловічих та жіночих рухів; зміст діяльності хореографічного гуртка для молодших школярів; методика організації занять із ритміки, музичних ігор, ритмічних вправ, вправ із предметами, танців для молодших школярів; авторські та адаптовані програми з хореографії для дітей молодшого шкільного віку та деякі інші.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів, що пов'язані з організацією навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України. Серед перспективної тематики подальшого науково-педагогічного пошуку визначено: порівняльний аналіз змісту, форм та методів навчання хореографії школярів в Україні та провідних країнах світу; висвітлення внеску окремих персоналій в організацію навчання учнів хореографії як у школі, так і в позашкільних закладах України в конкретно-історичний період.

Основні результати дослідження відображені в таких публікаціях:

I. Наукові праці, в яких викладені основні результати роботи:

1. Зінченко К. В. Навчання дітей танцям у Стародавній Греції. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2013. Вип. 30 (83). С. 18-23.
2. Зінченко К. В. Діяльність перших професійних вчителів танців епохи Відродження. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2013. Вип. 32 (85). С. 55-60.
3. Зінченко К. В. Навчання дітей танцям в епоху Середньовіччя. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології*: Зб. наук. пр. Херсонського національного технічного університету. Херсон : ХНТУ, 2013. Вип. 1 (8). С. 278-282.
4. Зозуля К. В. Діяльність Харківського інституту шляхетних дівчат. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка* : наук. журн. Педагогічні науки. Житомир : Вид-во Житомирського держ. ун-ту імені І. Франка, 2014. Вип. 3 (75) С. 150-155.
5. Зозуля К. В. Навчання дітей танцям у першій половині XIX століття. *Наукові записки кафедри педагогіки* : зб. наук. пр. Х. : ХНУ, 2014. Вип. XXXV. С. 75-82.
6. Зозуля К. В. Хореографічна підготовка вчителя у системі педагогічної освіти України (друга половина XX століття). *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. Х. : ХНПУ, 2015. Вип. 49. С. 277-288.

7. Зозуля К. В. Основні дидактичні принципи навчання хореографії дітей дошкільного та молодшого шкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. Запоріжжя : КПУ, 2019. Вип.62. Т. 1. С. 16-21.

8. Zozulia K. V. Teaching primary school children choreography. *Teacher Education in Ukraine: historical experience and modern challenges* : Люблін: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, 2014. P. 247-253.

9. Zozulia K. The role of choreography classes in the comprehensive young learners' development in the new ukrainian school. *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph* / Edit. I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague, OKTAN PRINT s.r.o., 2020– 674 p.

II. Опубліковані праці апробаційного характеру

10. Зінченко К. В. Теорія і практика навчання дітей молодшого шкільного віку на Україні (друга половина ХХ століття). Матер. ІХ наук.-практ. конф. молодих учених «*Методологія сучасних наукових досліджень*» (26-26 жовтня 2012р., м. Харків). Х. : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2012. С. 26.

11. Зінченко К. В. Танці у виховних системах Стародавньої Греції. «*Проблеми та перспективи розвитку педагогічних і психологічних наук*»: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (20 квітня 2013 року, м. Київ). К. : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології». 2013. С. 8-10.

12. Зінченко К. В. Роль хореографії у гармонійному розвитку молодших школярів. «*День науки – 2013*»: Матер. наук.-практ. конф. молодих учених Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (15 травня 2013 року, м. Харків). Х. : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2013. С. 33-35.

13. Зозуля К. В. Розвиток хореографії в епоху Відродження. «*Тенденції розвитку педагогіки та психології в ХХІ столітті*»: Матер. міжнар. наук.-практ. конф.: (6-7 грудня 2013 року, м. Одеса). Одеса : ГО «Південна фундація педагогіки», 2013. С. 72-73.

14. Зозуля К. В. Хореографія як засіб естетичного виховання молодших школярів. *Тенденції розвитку вищої освіти в Україні: європейський вектор*: Матер. міжнар. наук.-практ. конф., (20-21 березня 2014 року, м. Ялта). Ялта: РВНЗ КГУ, 2014. Ч.2. С. 141-144.

15. Зозуля К. В. Розвиток хореографії на початку ХІХ століття. «*Психологія та педагогіка: необхідність впливу науки на розвиток практики в Україні*»: Матер. міжнар. наук.-практ. конф. (28-29 березня 2014 року, м. Львів). Львів : ГО «Львівська педагогічна спільнота», 2014. С.46-48.

16. Зозуля К. В. Підготовка вчителя-хореографа за часів незалежності України. «*Актуальні питання застосування на практиці досягнень сучасної педагогіки та психології*»: Матер. міжнар. наук.-практ. конф., (15-16 травня 2015 року, м. Харків). Х. : Східноукраїнська організація «Центр педагогічних досліджень», 2015. С. 31-35.

17. Зозуля К. В. Сучасні методи навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах. «*Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика*»: Матер. ІV Міжнар. наук.-практ. конф. (12 грудня 2019 року, м. Харків). Х. : Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди, 2020. С. 27-30.

18. Зозуля К. В. Особливості навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку. *«Сучасні педагогіка та психологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень»*: Матер. міжнар. наук.-практ. конф., (10-11 липня 2020 року, м. Київ). К. : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2020. Ч.1. С.54-58.

АНОТАЦІЇ

Зозуля К. В. Організація навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку у позашкільних закладах України (друга половина ХХ століття) – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки (011 – Освітні, педагогічні науки). – Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, МОН України. – Харків, 2020.

У дисертації здійснено цілісний історико-педагогічний аналіз проблеми організації навчання дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України в другій половині ХХ століття; розкрито історіографію проблеми, яка вивчається; науково обґрунтовано етапи розвитку проблеми організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в позашкільних закладах України досліджуваного періоду; узагальнено досвід організації навчання хореографії дітей молодшого шкільного віку в Україні в другій половині ХХ століття. У роботі наведено низку заходів щодо організації навчання хореографії молодших школярів у позашкільних закладах, які потребують свого подальшого використання в сучасній позашкільній освіті.

Ключові слова: організація, навчання, хореографія, Україна, молодший шкільний вік, позашкільні заклади, теорія, практика, етапи.

Зозуля К. В. Организация обучения хореографии детей младшего школьного возраста во внешкольных учреждениях Украины (вторая половина ХХ века). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики (011 – Образовательные, педагогические науки). – Харьковский национальный педагогический университет имени Г. С. Сковороды, МОН Украины. – Харьков, 2020.

В диссертации осуществлен целостный историко-педагогический анализ проблемы организации обучения хореографии детей младшего школьного возраста во внешкольных учреждениях Украины второй половины ХХ столетия; раскрыто историографию исследуемой проблемы; научно обоснованы этапы развития проблемы организации обучения хореографии детей младшего школьного возраста во внешкольных учреждениях Украины исследуемого периода; обобщён опыт организации обучения хореографии детей младшего школьного возраста во внешкольных учреждениях Украины второй половины ХХ столетия. В работе представлено перечень мероприятий относительно организации обучения хореографии младших школьников во внешкольных учреждениях, которые требуют своего дальнейшего использования в современном внешкольном образовании.

Ключевые слова: организация, обучение, хореография, Украина, младший школьный возраст, внешкольные учреждения, теория, практика, этапы.

Zozulia K. V. Organization of teaching choreography to primary school children in out-of-school institutions of Ukraine (the second half of the XXth century) – Manuscript.

Thesis for an academic degree of Ph.D. in Pedagogy in specialty 13.00.01 – General Pedagogy and History of Pedagogy (011 – Educational, pedagogical sciences). H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2020.

In the thesis the integral historical and pedagogical analysis of the problem of the organization of teaching primary school children in out-of-school institutions of Ukraine in the second half of the XXth century has been carried out; the historiography of the researched problem has been revealed; the stages of the development of the organization of teaching choreography to primary school children in out-of-school institutions of Ukraine of the studied period have been scientifically substantiated; the experience of organizing teaching choreography to primary school children in Ukraine in the second half of the XXth century has been generalized. The paper presents a number of measures for the organization of teaching choreography to primary school children in out-of-school institutions that need their further use in modern out-of-school education.

It has been found that the formation of issues of the organization of teaching choreography to primary school children in out-of-school institutions of Ukraine was facilitated by active development of dance culture; opening of court and public theaters; active development of female education; establishment of educational institutions of different types; creation of the Ministry of Public Education and adoption of the "Rules of Public Education"; opening of a choreographic school in Kharkiv; creation of the Department of Preschool and Extracurricular Education; opening of the first centers of out-of-school education; launching a system of educational choreographic institutions; opening of youth centers etc.

Three stages of the development of the organization of teaching choreography to primary school children in the second half of the XXth century have been identified on the basis of the following criteria: changes in socio-political and economic factors, adoption of normative documents regulating activity of out-of-school institutions for primary school children and organization of teaching choreography in them, ideas of the scientific and pedagogical community about the purpose, tasks, subjects, content, principles, forms, methods and training pedagogical staff to organize teaching choreography to primary school students in out-of-school institutions, the experience of these institutions.

The prospects for further use of pedagogically valuable ideas and experience in organizing teaching choreography to primary school children in modern out-of-school institutions include taking into account the methods of teaching classical and folk dances to primary school students; satisfying the requirements for the culture of making choreographic compositions of male and female movements by primary school children; taking into account the content of the choreographic group activity; use of experience in organizing classes in rhythmic, music games, rhythmic exercises, exercises with objects, dances with young students; introduction of author's and modified (adapted) programs designed for different types of choreographic groups for primary school children; implementation of the principles of teaching choreography to primary school children; ensuring close cooperation between the family and the out-of-school institution in the organization of teaching choreography to primary school children, etc.

Keywords: organization, teaching choreography, Ukraine, primary school children, out-of-school institutions, theory, practice, stages.